

ערים גדולות ובצורות בשמים

מים ראשונים: חטא המרגלים הוא קו פרשת מים מרכזית, לא רק בספר במדבר, אלא בסיפור תולדות בני ישראל בתורה כולה, מירידתם למצרים ועד הכניסה לארץ. ולא רק לשעתו, אלא לדורות בו התלכד חטא זה עם 'תשעה באב' של חורבן בית ראשון (שבעה באב) ובית שני. מי לא שלח יד בנושא זה? אף אנו בדברינו שלח לך אנשים, דיבת הארץ, בכיה לדורות ועוד, בפרשת שלח לך. נשוב לדון בנושא זה והפעם מנקודת מבט של הערים הגדולות והבצורות שמצאו המרגלים בארץ ישראל. ואולי בין השיטין נמצא גם איזו נקודת זכות למרגלים שכה הרבו לדון בגנותם.¹

וַיִּסְפְּרוּ לּוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדִבַּשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ: אָפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵינֶק רְאִינוּ שָׁם: (במדבר יג כז-כח).²

ירושלמי סוטה פרק ט הלכה ו – שלושה מדווחים

כיוצא בדבר אתה אומר: "ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה" [במדבר יג כז] - עד כאן אמר יהושע. "אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד וגם ילדי הענק ראינו שם" - עד כאן אמרו המרגלים. "ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" - עד כאן אמר כלב. שלוש מקריות נאמרו בענין אחד: מה שאמר זה לא אמר זה, ומה שאמר זה לא אמר זה.³

רמב"ן במדבר פרק יג פסוק ב – המרגלים דברו אמת

... ועוד מה עשו המרגלים, כי משה אמר להם: "וראיתם את הארץ מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב" (פסוק יח), ואמר להם בערים: "הבמחנים אם במבצרים" (פסוק יט), ועל כל פנים היו צריכין להשיבו על מה שצוה אותם. ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו: "אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות", וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם?⁴

רמב"ן במדבר פרק יג פסוק כז – אבל הוסיפו את "אפס"

אבל רשעים במילת "אפס", שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם, שאי אפשר בשום ענין. כלשון: "הָאָפֶס לְצַחַח חֶסְדֹּו" (תהלים עז ט), "וְיֵאָיִן עוֹד אָפֶס אֶלְהֵיִם" (ישעיה מה יד).⁵ והנה אמרו לו: הארץ שמנה וגם זבת חלב

¹ את הכעס הגדול ביותר של חז"ל על המרגלים אפשר לראות במשנה במסכת סנהדרין פרק י משנה ג (ובדיון עליה בגמרא בדפים קט). בעוד שלדור המדבר נשלח בסופו של דבר רוב חכמים הפכו בזכותם כנגד דעתו הקשה של ר' עקיבא, על המרגלים אין מי שיגן, ונפסק: "מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר (במדבר י"ד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'. וימותו - בעולם הזה, במגפה - בעולם הבא". ראו דברינו דור המדבר וחלקו לעולם הבא בפרשה זו.

² כך מתחיל דיווח המרגלים החוזרים אל מחנה בני ישראל לאחר שתררו את הארץ ארבעים יום. משם מתדרדר הדיווח והופך לעימות בין כלב ושאר המרגלים (איפה יהושע?), ככתוב: "וַיְהִי כָלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֵה נַעֲלֶה וְיִרְשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ: וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לָעָלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ". משם מתגלגל העניין להוצאת דיבה, ל: "אָרֶץ אֲכֹלֶת יוֹשְׁבֵיהָ" (ראו דברינו דיבת הארץ בפרשה זו) ושוב באה הדגשה של חוזק הארץ ויושביה: אנשי מידות, ענקים ואנחנו לעומתם חגבים. איפה פה נחצה הקו? איפה הפכו המרגלים ממסורי דיווח כפי שהתבקשו למחויי דעה כפי שלא התבקשו? איפה ומתי התהפכו מעיתונאים שמדווחים מהשטח באופן אובייקטיבי ל"דבר העורך" ופובליציסטים?

³ ראו שם הדיון בעגלה ערופה מי אומר מה, משם מתגלגל הירושלמי לדיון דומה של "מי אמר מה" בפרשתנו (מובאה זו לקוחה מתוספתא סוטה פרק ט הלכה ב). ייחוס הפסוק הראשון: "ויספרו לו ויאמרו וכו'" ליהושע, בא לפצות על היעדרותו בדיווח הראשון (כפי שהערנו לעיל), ויחד עם זאת גם מחמיר בדברי שאר המרגלים. את הדיווח החיובי שהארץ אכן זבת חלב ודבש זה פריה, לקח המדרש מהמרגלים והעביר ליהושע ודבריהם מתחילים בפסוק: "אפס כי עז העם ... והערים בצורות גדולות מאד". אם כך, האם זה שורש הרע? האם מיד בתחילת דבריהם נחצה הקו? האם כבר בתיוורם את הארץ התגלעה המחלוקת בינם ובין כלב ויהושע?

⁴ רמב"ן חולק על רש"י שנוקט (בעקבות המדרש) בדעה שהמרגלים היו מלכתחילה אנשים רשעים שיצאו לשליחות, שאולי הייתה בכלל מיתרת ("שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך"), בכונה שלילית. ראו פירושו בראש פרשתנו עם ריכוך קל בפסוק ג: "באותה שעה, כשרים היו". רמב"ן מציג עמדה מנוגדת שעיקרה שהשליחות הייתה ראויה: "כי ישראל אמרו כדרך כל הבאים להילחם בארץ נכריה ששולחים לפניה אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים". ראו דברינו שלח לך אנשים בפרשה זו בה דנו במחלוקת זו. גם הפסוק: "אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות", אינו נחשב בעיני רמב"ן לחטא או הסתה, אלא לדיווח אמת. וכי ביקש משה שיקשטו את המציאות וידווחו שהארץ קלה לכיבוש, ואח"כ יינגפו במלחמה? "וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם?" ראו המשך דבריו שם שגם האמירה: "ארץ אוכלת יושביה", לא הייתה עיקר החטא. אז מה חטאם? איפה התהפך הגלגל ונחצה קו פרשת המים עפ"י רמב"ן?

⁵ ואנחנו נוסיף את דברי הקב"ה לבלעם: "וְאָפֶס אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תִּדְבָר" (במדבר כב לה), ועוד בישעיהו מה ו: "כִּי אָפֶס בְּלַעֲדֵי אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד". ומהם נגזרה מטבע התפילה: "אפס זולתו" (עלינו לשבח) "אפס זולתך" (ברכות השחר שבת). ועל האפס לנצח חסדו שהיא קינה וטרוניה, ראו דברינו עבד שמכרו רבו בתשעה באב. מועד שכידוע קשור לחטא המרגלים.

ודבש והפרי טוב, אבל אי אפשר לבוא אליהם כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו שם.⁶

אָנָּה אֲנַחְנוּ עֲלֵימָּהּ אֲחִינוּ הַמָּסוּ אֶת לִבְבָנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וָרֶם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמַיִם וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם: (דברים א כח).⁷

מסכת חולין דף צ עמוד ב – לשון הבאי

תנן התם: תפוח היה באמצע המזבח, פעמים היה עליו כשלוש מאות כור. אמר רבא: גוזמא. השקו את התמיד בכוס של זהב, אמר רבא: גוזמא. אמר רבי אמי: דברה תורה לשון הָאָאִי,⁸ דברו נביאים לשון הָאָאִי, דברו חכמים לשון הוואי. דברו חכמים לשון הוואי - הא דאמרן.⁹ דברה תורה לשון הוואי - "ערים גדולות ובצורות בשמים", דברו נביאים לשון הוואי - "ותבקע הארץ לקולם" (מלכים א א מ, בהכתרת שלמה).¹⁰

וְנִלְכַּד אֶת כָּל עָרָיו בְּעֵת הַהוּא לֹא הָיְתָה קָרְיָה אֲשֶׁר לֹא לָקְחָנוּ מֵאַתֶּם שְׂשִׁים עִיר כָּל חֶבְלֵ אֲרָגָב מִמְּלַכֶּת עוֹג בְּבָשָׁן: כָּל אֵלֶּה עָרִים בְּצִרְתָּ חוּמָּה גְּבֵהָ דָלְתִים וּבְרִיחַ לְבַד מְעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד: (דברים ג דה-ה).¹¹

וְהָיָה כִּי יִבְנֶיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְךָ עָרִים גְּדוֹלוֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא בְנִיתָ: (דברים ו ז).¹²

⁶ במחשבה שנייה, כאשר רמב"ן מחפש את נקודת המפנה, הוא חוזר לפסוק שלנו, זה שראה בו בתחילה דיווח אמת, ונתפס למילה "אפס" שמאפסת את כל דבריהם הקודמים והיא מקור או שורש רשעותם של המרגלים (רמב"ן מן הסתם לא מקבל את הצעת הירושלמי לעיל שאת הפסוק הקודם על הארץ הטובה אמר יהושע). בכך הוא מתחבר עם מדרשי חז"ל שהולכים בכיוון זה. ראו אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מה שהמרגלים "דברו אמת". וכן בפירוש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) במדבר פרשת שלח לך (המבוסס על גמרא סוטה לה א): "אפס כי עז העם. זה הוא שאמר רבי יוחנן: כל לשון הרע שאין דבר אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו. לפיכך התחילו המרגלים לומר דבר אמת בתחילה ולשבח את הארץ כדי שיקבלו דבריהם באחרונה. אפס כי עז העם - עזים וקשים לעמוד במלחמה". המילה "אפס" מאפסת את דיווח האמת על הערים הגדולות והבצורות בשמים, והן הופכות לחלק מהמהפך בדברי המרגלים והוצאת הדיבה שלהם (העיתונאי הופך לפרשן). בנושא הערים הגדולות והבצורות נרצה להמשיך הפעם.

⁷ כבר עמדו רבים וטובים על כך שבספר דברים מקדים משה, בדבריו לדור הבנים (היו בהם גם מדור יוצאי מצרים, מצאו כיצד), את חטא המרגלים לחטא העגל, ולא בכדי. פסוק זה מספר דברים מתלכד היטב עם הפסוק בפרשתנו: "אפס כי עז העם וכו'" והוא סיוע גדול לשיטת רמב"ן. איך נמס לבבנו? בשל הערים הגדולות והבצורות בשמים (ומפני בני הענק). ראו ספרי דברים פ'סקא כה: "אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבינו לאמר - אמרו לו: רבינו משה, אילו מבני אדם אחרים היינו שומעים דברים הללו לא היינו מאמינים, אלא מבני אדם שבנינו בניהם ובנותינו בנותיהם". מנציגי כל שבט ושבט. ראו גם איך משולב פסוק זה מספר דברים בדרשות מדרש במדבר רבה (טז כא, יז ג) בפרשתנו: "אמרו להם (בני ישראל ליהושע וכלב שניסו להרגיע אותם): אין אתם נאמנים עלינו, אחינו חוששים בנו יותר מכם, שנאמר: אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבינו לאמר". ראו גם במדבר רבה כג ו שמשלב את המילה "ממנו" שבפרשתנו עם "ממנו", שבפסוק בספר דברים, לדרשה אחת: "אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבינו לאמר עם גדול ורם ממנו, כביכול אין בעל הבית יכול להוציא כליו משם". בסלנג של היום היינו אומרים: פחד אלוהים, הערים הגדולות והבצורות האלה.

⁸ או הָאָאִי או הָאָאִי, היינו, דברים משונים ומופרכים, מוגזמים. מקור מילה זו אינו ברור ומצוי לראשונה כאן בחז"ל.
⁹ מה שאמרנו לעיל שתפוח שהיה באמצע המזבח הכיל שלוש מאות כור (ראו דברינו [תרומת הדש](#) בפרשת צו) ומה שאמרנו שהיה משקים את התמיד בכוס של זהב.

¹⁰ מעתיקי הש"ס מפנים בפסוק: "ערים גדולות ובצורות בשמים" המצוטט במדרש, לפסוק בדברים הנ"ל: "אחינו המסו את לבבינו וכו'". (בפרשה שלנו כתוב: "ערים גדולות ובצורות מאד"). כך גם רש"י בדברים א כח: "ערים גדולות ובצורות בשמים - דברו הכתובים לשון הבאי". אבל מדרש תנאים לדברים א כח מפנה דווקא לפסוק בדברים ט א שנראה להלן: "ערים גדולות ובצורות בשמים - רבן שמעון בן גמליאל אומר: דברו כתובים לשון הבאי, שנאמר: שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וכו' (דברים ט א)". ועוד נגיע לפסוק זה להלן. סוף דבר, אם משה עומד בספר דברים וחוזר על דברי המרגלים בספר במדבר: "ערים גדולות ובצורות בשמים", והמדרש מכנה דברים אלה דברי הבאי או גוזמא, אולי נוכל בכך להקטין את פשעם של המרגלים, שאמרו גם הם דברי הבאי וגוזמא?

¹¹ לאחר שפתח משה את ספר דברים בחטא המרגלים, הוא איננו 'הולך אחורה' לתאר את קורות העם שקדמו לחטא זה (יציאת מצרים, מתן תורה, חטא העגל, אלה יגיעו מאוחר יותר), אלא ממשיך היישר להתחלת כיבוש ארץ ישראל המזרחית: ממלכות סיוחן ועוג. ראו פרקים ב ו-ג בספר דברים. בפרקים אלה מוזכרים לא מעט הענקים והערים הגבוהות והבצורות שהנה דור הבנים כובשים ויורשים בכניסתם לארץ ועוד בחיי משה (שזכה גם להיקבר בנחלה זו). ראו גמרא מגילה י ע"א בדיון אם קדושה ראשונה קדשה לשעתה או גם לעתיד לבוא, וכן בירושלמי מגילה פרק א הלכה א, שערים אלה הם הבסיס לקביעת דין ערי חומה, בין השאר לקריאת מגילה: "חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון". לעניינינו, האם בערים בצורות אלה אנחנו קוראים 'תיקון קטן' לערים הגדולות והבצורות של האבות שפחדו מהם? למה שלא יזכו הבנים את האבות? מדוע שהכניסה לבסוף לארץ לא תהיה השלמת 'סלחתי ואולם'. ה'אולם' התקיים בארבעים שנות הנדודים במדבר (ראו דברינו [שנות המדבר העלומות](#) בפרשת חוקת). למה שלא יתקיים כעת ה'סלחתי' כאשר עיני הבנים רואות שאכן יש ערים גדולות ובצורות בארץ והם יכולים להם? האם הצמדה זו של כיבוש ערים גדולות ובצורות בעבר הירדן המזרחי, לפרשת המרגלים שהמסו את לב העם בערים גדולות ובצורות יכולה להיחשב סוג של תיקון?

¹² זה הפסוק הראשון אחרי פרשה ראשונה של קריאת שמע המסתיימת במילים: "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך". אנחנו ממשיכים פעמיים בכל יום לפרשה השנייה של קריאת שמע: "והיה אם שמעו תשמעו אל מצותי וכו'". אבל בסדר פסוקי המקרא בא פסוק זה: "והיה כי יביאך ה' אלוהיך אל הארץ לתת לך ערים גדולות וטובות וכו'". כאילו שהתורה אומרת: איפה תניח את המזוזה המכילה את שתי הפרשות של קריאת שמע? בפתחן של בתי הערים הגדולות והטובות אשר ירשת ולא בנית.

אור החיים במדבר יג יט – ערים גדולות וטובות

ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם רעה וגו'.¹³ פירוש כנגד פרט הנעשה באמצעות הזולת, שהם בנייני העיר והדירות והכלים. אם טובה היא בבנין מפואר אם רעה בבנייניה ... וכנגד פרט זה תמצא שאמר הכתוב בפרשת ואתחנן (דברים ו') "והיה כי יביאך וגו' לתת לך ערים גדולות וטובות אשר לא בנית" ... כל עיקר השאלה אינו אלא על הארץ. אבל העם, פשוט הוא שהוא עם גדול ורם בני ענק נפילים ואין ספק בזה לרגל אותם.¹⁴

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתָה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת הַיַּרְדֵּן לְבָא לְרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדוֹלִים וְעַצְמִים מִמֶּךָ עָרִים גְּדוֹלֹת וּבְצֻרֹת בְּשָׁמַיִם: (דברים ט א).¹⁵

רמב"ן במדבר יג ב – משה חוזר על דברי המרגלים!

והנה משה רבינו אמר לבניהם כדברים האלה, והפליג להם בחוזק העם ובמבצר עריהם וכח הענקים יתר מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותם, כדכתיב: "שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק" (דברים ט א ב). ואם היה פשע המרגלים וחטאתם בזה, למה יניא את לב בניהם כהניא המרגלים את לב אבותם?¹⁶

רמב"ן דברים ח יח – מקור לאמונה ולמגבלת הכוח

וחזר להביא עוד ראיה אחרת שלא תחשוב כוחי ועצם ידי וגו', ואמר: שמע ישראל (ט א) - דבר אמת מפי. כי הגויים האלה, הם גדולים ועצומים ממך, ואיך תנצחם במלחמה? ועוד, יש להם ערים גדולות ובצורות לרום השמים, ואיך תכבוש אותם? ועוד ששם עם גדול ורם בני ענקים, שאתה ידעת מן המרגלים שראו אותם, ואתה שמעת מימם ראשונים, שלא יתיצב אדם לפניהם. וכשיתברר לך כל זה, יש לך לדעת ולהאמין מן היום הזה כי לא תוכל לעבור עליהם כלל, עד שתדע בלבבך "כי ה' העובר לפניך הוא אש אוכלה והוא ישמידם ויכניעם". לא כוח ועוצם יד שנתן לך, אבל יד ה' עשתה זאת בתקיפין שבהם.¹⁷

¹³ המשך הפסוק חשוב שם מאד לפירוש שיבוא. ראו הפסוק המלא: "ומה הארץ אשר הוא יושב בה הטובה היא אם רעה ומה הערים אשר הוא יושב בה הנה הבמחנים אם במבצרים". ארבע פעמים נזכר "שמע ישראל" בתורה (במקרא כולו) וכולם בספר דברים: בדברים ה א לפני עשרת הדברות של פרשת ואתחנן, בדברים ו ד – קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים, דברים ט א הכנה לירושת הארץ, ודברים כא ג ביציאה למלחמה. האם ניתן למצוא קשר בין ארבעתם?

¹⁴ פירוש אור החיים מקשר את דברי משה למרגלים שיראו את הארץ טובה אם רעה, לערים הגדולות הטובות להם זכו הבנים. זאת ועוד, דברי משה בספר דברים על ערים גדולות וטובות מעידות על כך שדיווח המרגלים בפרשתנו על ערים גדולות ובצורות, לא הוא היה חטאם. את זה התבקשו לבדוק, זה היה כלול בבקשת משה "מה הארץ אשר הוא יושב בה". חטאם היה שהם דיווחו על חוזק העם היושב באותן ערים גדולות "עם גדול ורם בני ענק נפילים" שאת זה לא התבקשו לבדוק – זה היה דבר פשוט וידוע שאינו מצריך ריגול. ראו גם פירוש אלשיך על הפסוק בדברים ו' ה' "הנל שמציין שהבתיים והערים הגדולות והטובות הם נתינה לבנים יתר על מה שהובטח לאבות. לאבות הובטח: "רק ארץ זבת חלב ודבש, שהוא ארץ שפירותיה שמנים ומתוקים. אך לא שיהיו ערים על תילן בנייות, גדולות וטובות ולא נתוצות כדרך עיירות הנכבשות במלחמה, שעל ידי כובד מלחמה יתקלקלו בנייניה. אך אתה תראה ערים גדולות וטובות אשר לא בנית, כי אם כבשת אותן שלמות וטובות, שלא הוצרכת לבנות הנהרסות". אז בין דור האבות יוצאי מצרים לדור הבנים נוחלי הארץ שזכו לרשת את הערים הגדולות והבצורות והטובות "אשר לא בנית", למה לא יסלח לאבותם (דור יוצאי מצרים) שראו את הערים האלה (שלא הובטחו לאבות) ונבהלו?

¹⁵ פסוק זה הוא אולי העומד בסתירה הגדולה ביותר לדברי המרגלים על "ערים גדולות ובצורות". הנה משה עומד לפני דור הבנים בפתח הארץ ואומר להם, לא כדברי המרגלים: "ערים גדולות ובצורות מאד", אלא "ערים גדולות ובצורות בשמים"! ועוד פותח ב"שמע ישראל" (ראו הערה 12). מה נשגב יותר, "מאד" או "בשמים"? לעיל בהערה 10 ראינו את מדרש ספרי דברים (מדרש תנאים לדברים) שאלה דברי הבאי ושאלנו אם כך, מדוע לא יחשבו דברי המרגלים כדברי הבאי?

¹⁶ חזרנו לרמב"ן בו פתחנו המסנגר על המרגלים, והפעם באמצעות הפסוק הנ"ל מדברי משה: "שמע ישראל אתה עובר את הירדן ... ערים גדולות ובצורות בשמים". רמב"ן תמה על משה שאומר דברים אלה לבנים ועוד בפתחה: "שמע ישראל!" וממילא משתמע סניגוריה על דברי המרגלים. תשובתו כפי שראינו לעיל, היא במילה "אפס". אפשר ומותר וצריך היה לדווח על הערים הגדולות והבצורות, אבל התוספת של המילה "אפס" היא שעשתה הכל. ועדיין, למה לא יסלח להם עכשיו, שתמו ארבעים שנות המדבר, כשנכבשו הערים הגדולות והבצורות בעבר הירדן המזרחי וכאשר משה עצמו משתמש באותם מילים?

¹⁷ מדוע אומר משה מה שאומר בספר דברים פרק ט לדור הבנים? מדוע הוא נוטל סיכון שאולי יישמעו דבריו כמו אלה של המרגלים? בשל הצורך להזהיר את העם הנכנס כעת לארץ ועוסק בכיבושה מפני הסכנה הגדולה של: "כוחי ועוצם ידי". המרגלים חטאו ברפיון כוח והסתה לפיק ברכיים ותבוטנות, אבל מהעבר השני עומדת סכנה לא פחותה של שכרון כח וזיחחות הדעת. אפשר כמוכח לומר שלמשה יש ביטחון בדור הבנים יתר על דור אבותיהם, שהלך משנות הנדודים במדבר נלמד, שהניצחונות בעבר הירדן המזרחי שגם שם כבר ראינו ערים גדולות ובצורות שניתן לכבוש אותן – שכל אלה מבדילים בין "הערים הגדולות והבצורות" של המרגלים בספר במדבר, ובין אלה של משה בספר דברים. אבל הטענה של רמב"ן, שלאורו הגדול אנו הולכים בדף זה, היא ערכית ומוסרית יותר. "כוחי ועוצם ידי" הוא סכנה חמורה לא פחות מהפחד "כי חזק הוא ממנו". ודווקא בשל כך, אפשר להעריך את "תרומתם" בדיעבד ושלא לשמה, של המרגלים לדברי משה כאן. ראו שוב דבריו לעיל: "שאתה ידעת מן המרגלים שראו אותם, ואתה שמעת מימם ראשונים, שלא יתיצב אדם לפניהם. וכשיתברר לך כל זה, יש לך לדעת ולהאמין מן היום וכו'". מעז יצא מתוק ומהמעשה הרע – לקח ומוסר לדור הבא.

וְעַתָּה תִּנְהַלְתֵּנִי לִי אֶת הַהָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָתָּה שָׁמַעְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי עֲנָקִים שָׁם וְעָרִים גְּדוֹלוֹת
בְּצִוְרוֹת אוֹלֵי ה' אוֹתֵי וְהוֹרֵשְׁתִּים כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה': (יהושע יד יב).¹⁸

בֶּן גִּבְר בְּרַמְת גִּלְעָד לוֹ חוֹת יְאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר בְּגִלְעָד לוֹ חֶבֶל אֲרָגָב אֲשֶׁר בְּבִשָּׁן שְׁשִׁים עָרִים גְּדוֹלוֹת חוֹמָה וְכַרְיִח
נְחֻשֶׁת: (מלכים א ד יג).¹⁹

וַיָּבֹאוּ הַבְּנִיּוֹת וַיִּירָשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וַתִּכְנַע לַפְּנֵיהֶם אֶת יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִים וַתִּתְּנֶנּוּ בְיָדָם וְאֶת מַלְכֵיהֶם וְאֶת עַמְמֵי
הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת בְּהֶם כְּרָצוֹנָם: וַיִּלְכְּדוּ עָרִים בְּצִוְרוֹת וְאֲדָמָה שְׁמֹנֶה וַיִּירָשׁוּ בְּתֵימִים מְלֵאִים כָּל טוֹב בְּרוֹת חֲצוּבִים
כְּרָמִים וְזֵיתִים וְעֵץ מְאֹכֵל לְרֵב וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ וַיִּשְׂמְיֵנוּ וַיִּתְעַדְנוּ בְּטוֹבָה הַגְּדוֹל: וַיִּמְרוּ וַיִּמְרְדוּ בָּךְ וַיִּשְׁלַכְנוּ אֶת
תוֹרַתְךָ אַחֲרַי גּוֹם וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ אֲשֶׁר הֵעִידוּ בָּם לְהִשְׁיבָם אֵלֶיךָ וַיַּעֲשׂוּ נְאֻצוֹת גְּדוֹלוֹת: (נחמיה ט כד-כו).²⁰

רשב"ם בראשית יא ד – השוואה עם דור הפלגה

הבה נבנה לנו עיר וגו' - לפי הפשט מה חטאו דור הפלגה? אם מפני שאמרו וראשו בשמים, הא כתיב: "ערים
גדולות וברצרות בשמים"²¹ אלא לפי שצום הקב"ה פרו ורבו ומלאו את הארץ, והם בחרו להם מקום לשבת שם
ואמרו: פן נפוץ על פני כל הארץ, לפיכך הפיצם משם בגזרתו:²²

שבת שלום

מחלקי המים

¹⁸ לקראת סוף ספר יהושע, בסוף פרק כא, אנחנו קוראים: "וינח ה' להם מסביב ככל אשר נשבע לאבותם ולא עמד איש בפניהם מכל
איביהם את כל איביהם נתן ה' בידם: לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא", אבל אנחנו יודעים,
מפרקים אחרים בספר יהושע ומספר שופטים שבא אחריו, שכיבוש הארץ לא הושלם והיו לא מעט "ערים גדולות וברצרות", אולי
גם שטחי פרזות, שלא נכבשו. ראו סוף פרק יז שם על טענות בני יוסף משבטו של יהושע עצמו (ראו רמב"ן במדבר כו נד שמתייחס
לצווחה של בני מנושה שם), וכן גערותו של יהושע בעם שמתרפים בהשלמת הכיבוש בתחילת פרק יח. ומי הוא שבא כאן ומבקש
מיהושע רשות ללכת ולכבוש את הענקים והערים הגדולות והברצרות: אולי ה' יהיה אתי והורשתים? כלב בן יפונה! כלב ויהושע
שעמדו ניצבים כנגד המרגלים שטענו: "אָפֶס כִּי עַז הָעַם הַיֵּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִוְרוֹת גְּדוֹלוֹת מְאֹד וְגַם יְלָדֵי הָעֵנֶק רָאִינוּ שָׁם". מטכסים
כאן עצה איך להוריש את ילדי הענק והערים הברצרות אשר באזור חברון! היא חברון שנזכרת בפרשתנו: "וַיַּעֲלוּ בְּנֵי גִבְרָה עַד
חֶבְרוֹן וְשָׁם אַחִימֵן שָׂשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנֶק וְחֶבְרוֹן שִׁבְעֵי שָׁנִים נִבְנְתָה לַפְּנֵי צֶעַן מִצְרַיִם" (במדבר יג כב)! היא חברון שמלכה כבר
הובס כמתואר ביהושע פרק י! היא חברון שממנה יצאה מלכות בית דוד. מה עובר בראשם של יהושע וכלב כאן? האם זכרו את
עשרה ראשי שבטי ישראל איתם יצאו לתור את הארץ? האם לא היה בדבריהם בכל זאת קורטוב של אמת?

¹⁹ בן גבר הוא אחד מניצבי שלמה המלך. פסוק זה מחזיר אותנו לחבל ארגוב וישישים הערים שבן, שראינו בספר דברים לעיל בכיבוש
ממלכת עוג בבשן. לגבי הערים הגדולות של חבל ארץ זה (שישים הוא מספר טיפולוגי) יש מסורת עתיקה הנשענת על ספר דברי
הימים א (ב כב) ואף נזכרת בקדמוניות היהודים ח ליוסף בן מתתיהו). ראו פירוש דעת מקרא על פסוק זה.

²⁰ בנאום הווידוי הגדול וכריתת האמנה בימי בית שני, עזרא ונחמיה, נישאת אחת הסיקורות ההיסטוריות המפורטות בתנ"ך, ראו
דברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) בפרשת מסעי. במה מאשים עזרא את אנשי בית ראשון (שבעטים גלו ישראל וכעת מנסים שבי
ציון לחדש את היישוב בארץ בכוחות דלים)? באכילה ושיביעה והשמנה בעקבות הערים בצורות שלכדו וירשו והבתים מלאים כל
טוב שמצאו בארץ כנען. ראו שם שבסקירה זו אין שום אזכור לחטא המרגלים! ראו שם פסוקים יט-כד. אין "ערים בצורות" של
חטא המרגלים, אלא ערים בצורות (ערי אחסון ואוצרות) ואדמה ששנה הגורמות להמרמה ומרידה. הדברים מתחברים היטב עם
דברי רמב"ן לעיל על סכנת "כוחי ועוצם ידי" וגם לדברי אור החיים ופירוש אלשיך (הערה 14). ולא נותר לנו אלא לחזור ולשאל
את השאלה לא מצאנו לה מזור: מדוע נענשו המרגלים כל כך?

²¹ מבארי רשב"ם (בתורת חיים למשל) מפנים כאן לדברים א כח: "אחינו המסו את לבבנו וכו'", ראו פסוק זה בדברינו למעלה. אבל
לנו נראה יותר נכון להפנות לדברי משה: "שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וכו'", בדברים ט א לעיל. באופן זה, השאלה מה
חטאו דור הפלגה ברורה יותר.

²² גם אבן עזרא בפירושו לבראשית יא ג מקשר את מעשה דור הפלגה עם דברי משה: "הנה כי כן דבר משה ערים גדולות וברצרות
בשמים, ואלה הבונים ראו בעצתם שלא יפרדו, והשם לא יעץ כן, והם לא ידעו". ראו דבריו גם בשיטה אחרת: "רק הפשט שרצו
להיות במקום אחד. והשם הנכבד ראה בחכמתו וידורו בכל מקום. כי כן כתוב: ומלאו את הארץ (בראשית ט, א), והם דברי משה.
והם לא ידעו מחשבות השם". מה יכול להיות הקשר הרעיוני בין דור הפלגה והמרגלים (או משה, תלוי מי הוא שאומר "ערים גדולות
וברצרות בשמים")? ההתמקדות בערים הגדולות והברצרות, כמו במגדל אחד גדול, היא על חשבון ראיית הארץ והעולם כמקום
רחב, פתוח וגדול יותר. ראיית "גדול" בגובה, על חשבון "גדול" במרחב. אילו השכילו המרגלים לראות את הארץ הרחבה ולא את
המגדלים המתנשאים (שבלאו הכי כבשו אח"כ לאט לאט), אילו הבינו את ערך השליטה במרחב: "ימה וקדמה, צפונה ונגבה", כפי
שהובטח לאבות: "קום והתהלך בארץ", היו מבינים שהערים הברצרות המכונסות בתוך עצמן, סופן ליפול לידיהם, כפי שאכן קרה
בהדרגה. ואמנם, כאשר בני ישראל עצמם התכנסו בערים גדולות וטובות המסמלות עוצמה וכוחנות, הם הובסו וגלו. האנלוגיה
לדור הפלגה מעניינת גם בשל הפלגנות והמחלוקת שנוצרה בעקבות שימת הלב והדגש על הערים הברצרות ועל המגדל המתנשא
מעל כולם. הדגש בירושלם הארץ כמו בבניין העולם הוא ההתייבות בכל מקום ובכפרים הקטנים ולא התכנסות בערים מבוצרות
וסגורות. וכאן גם נסגר מעגל מעניין. הבנים היורשים את הארץ עם עריה הברצרות והגדולות הם צאצאי אברהם ובאים מכח
הבטחת הארץ לאבות. אברהם הוא אנטיתזה לדור הפלגה שחשב לבנות "מגדל וראש בשמים". ראו דברינו [אברהם ודור הפלגה](#)
בפרשת נח.

מים אחרונים: יצאנו בעקבות המרגלים לתור את הערים הגדולות והבצורות במקרא, במדרש ובפרשנים, אולי נמצא שם סניגוריה-פורתא על המרגלים שנשפטו כל כך לחומרה. דברי משה בספר דברים אשר לא מהסס להשתמש בביטוי 'ערים גדולות ובצורות' בהקשר הכניסה לארץ, המדרשים על 'לשון הבאי' וגוזמא, רמב"ן בפירושו על טיבם של המרגלים ובמה בדיוק חטאו, וכן רמב"ן על כוחי ועוצם ידי ודברי נחמיה – כל אלה היו לנו לעזר מעט. אך בתמונה הכוללת נראה שהקצף על המרגלים הוא קשה עד מאד. ראו שוב ההבחנה שעושים חז"ל בין דור המדבר שהוא בסופו של דבר בן העולם הבא והמרגלים שאינם בני העולם הבא,²³ משמע שלא נסלח להם גם במותם. ראו גם כל המדרשים הקשים על הפסוק: "וימאסו בארץ חמדה" (תהלים קו כד). למה הכעס הגדול הזה? אולי דרשני בית שני שראו לנגד עיניהם את אי התגשמות השיבה המלאה לארץ והבטחות נביאי בית שני, את ירידת היישוב בארץ לאחר חורבן הבית וכישלון מרד בר כוכבא, 'הלכו אחורה' ומצאו בדברי המרגלים את שורש הרע ההיסטורי הקדום (בדומה לחטא מכירת יוסף שנשאר כצלכת לדורות). אילולי חטא המרגלים, היינו נכנסים לארץ בשנה השנייה ליציאת מצרים, היינו נוחלים את הארץ כראוי, מקימים יישוב איתן וחזק ולא היינו גולים. ואם היינו גולים, היינו חוזרים כולם כאיש אחד ועולים בחומה מקץ שבעים שנה, משנתנה הרשות מהמלכות. אך עם כל ההבנה לקשיי בית שני ותלאותיו, קשה מאד לגולל כל כך הרבה על דור אחד ומעשה אחד.

²³ הערה 1 לעיל.